

Božjim zapovijedima. Potrudio se nadalje proširenijim spektrom biblijskih štiva na pripovjedački način približiti djetetu osobu Isusa Krista. Djecu za njega treba oduševiti, da bi ona prihvatila njegovu pouku. Većoj zornosti kateheze služi i povećani broj slika i ilustracija u novom izdanju. Ne smije se zaboraviti da katekizam predstavlja samo jedan faktor vjerske obuke. On traži osobito i suradnju roditelja. Međutim svakako mu nije namjena da kateheti pruža »gotove kateheze«, nego mu pruža okvir građe, odnosno tematike za jednu nastavnu jedinicu. Da bi kateheza uspjela morat će kateheta u pripremi kateheze posegnuti i za drugim pomagalima sadržaja i zornosti. Uvažimo li tu činjenicu, onda otpadaju mnogi prigovori upućeni na adresu didaktičko-metodičkog postupka ovakve vrste katekizma. Šteta što kod nas nema i priručnika za katehetu uz ovakve priručnike. Oni bi u mnogome olakšali i učinili uspješnijim katehiziranje. To međutim ne umanjuje vrijednost samog katekizma, kao i napora koji je autor u njega uložio.

Gledajući na uzrast djece kojoj je katekizam namijenjen (II. i III. razred), on sadržajno ipak previše zahvaća; s III. razredom djeca već »sve znaju«. Postoji opasnost pretrane zasićenosti (»to smo već učili . . .«), a to u stanovitom smislu može sputavati daljnju katehizaciju. Ako naime kod djece opada interes, onda će i kateheza teško uspjeti. To ne znači »prešutjeti« tzv. »teže istine vjere«, nego ih poukom posredovati u onoj fazi razvoja, koja omogućava njihovo prihvaćanje. Od djeteta s 9 ili 10 godina ne možemo očekivati da bude svjestan i zreo kršćanin. Milost pretpostavlja narav, a ne čini joj nasilje! Katehiziranje je pružanje pomoći u odgoju vjere, a odgoj vjere se nastavlja i poslije III. razreda, usporedo s općim odgojem.

Toliko s obzirom na sadržajnu stranu katekizma. Želimo da ovaj katekizam kao i do sada uspješno posluži vjerskom odgoju djece u našoj Crkvi.

T. Petrić

KARL GOLSER, *Gewissen und objektive Sittenordnung. Zum Begriff des Gewissens in der neueren katholischen Moraltheologie*, Wiener Beiträge zur Theologie, Band XLVIII, Wien 1975, str. 247.

To je disertacija izrađena pod vodstvom profesora Josefa Fuchsa i obranjena na Gregorijanskom sveučilištu u Rimu 1973. godine. Kako sam naslov pokazuje (»Savjest i objektivni moralni poredak. O pojmu savjesti u novijoj katoličkoj moralnoj teologiji«), ona zahvaća u veoma važno područje moralne teologije, možemo reći u same njezine temelje. Mnoga naime rješenja i naglasci velikim dijelom ovisе o tome kako se poima savjest i njezin odnos prema »objektivnom« moralnom poretku. Već je odavna uobičajeno da se u moralu razlikuje »subjektivna« od »objektivne« strane. I moralisti i crkveno učiteljstvo veoma računaju s tim razlikovanjem u svom naučavanju. Pri tom se dobiva dojam kao da je sve jasno i da problema nema. Savjest se tu prikazuje kao ogledalo i odjek moralnog zakona ili objektivnog moralnog poretka.

Čini se da je u toku proces koji prilično drukčije gleda na savjest i njezin odnos prema zakonu i njezinoj obvezatnosti. Golserova disertacija želi osvjetliti tu problematiku.

Kao primjer »starijeg« poimanja savjesti Golser navodi pretkoncilsku shemu »de ordine morali«, koju su uglavnom izradili teolozi Hürth, Lio i Gillon, a koja je zabačena već na prvom zasjedanju Drugog vatikanskog sabora. Tu je provedena oštra podjela između subjektivnog i objektivnog područja u moralu. Savjest je posve pasivna i u funkciji zakona. Taj »tradicionalni model« savjesti u pretkoncilskoj shemi i u spisima njezinih sastavljača sadržaj je prvog poglavlja. U drugom poglavlju autor pokušava uočiti podrijetlo i pratiti razvoj takva poimanja savjesti sve tamo od srednjega vijeka. Tada je problem bio bitno sadržan u pitanju: kakva je obvezatna snaga krivo formirane savjesti (conscientia erronea)? Autor navodi kako je srednji vijek naginjao

objektivističkom poimanju savjesti i morala općenito. Drukčije naglaske autor nalazi kod Suareza, gdje je naglašena subjektivna strana, ali pretežno voluntaristički. Potrirentinski priručnici moralne teologije još će više naglasiti razlikovanje između subjektivne i objektivne strane moralnosti, bacajući težište na objektivnost zakona i ističući pasivnost savjesti, o kojoj inače nadugo raspravljaju, ali pod vidom veće ili manje sigurnosti. Savjest je po njima, kao uostalom i kod sv. Tome, prvenstveno aktualna savjest.

Treće poglavlje prati nastajanje »novog« poimanja savjesti kao posljedicu »antropološkog obrata« i novih fenomenoloških i psiholoških spoznaja. Golser osobito ističe emotivnost u poimanju savjesti, crtu koju je već imala stara franjevačka teološka škola i koju će prihvatiti i dalje razraditi njemački moralisti prošlog stoljeća kao što su Simar, Linsenmann, Koch i drugi. Posebno značenje i pravu prekretnicu u poimanju savjesti predstavlja djelo Th. Müncker, Die psychologischen Grundlagen der katholischen Sittenlehre, Düsseldorf 1934. U razradi personalističke, cjelovite, intersubjektivne i vjerske naravi savjesti mnogo će pridonijeti teolozi kao R. Guardini, M. Laros, Th. Steinbüchel, J. Stelzenberger (važan zbog povijesnih istraživanja o savjesti) i drugi. Nastavljajući prikaz ovog novog smjera autor analizira nastajanje i sadržaj koncilskog naučavanja o savjesti, osobito u GS. 16. Općenito se zapaža težnja da se savjesti prida središnje mjesto u čudorednom fenomenu. U četvrtom i posljednjem poglavlju autor nastoji osvijetliti narav moralne savjesti koristeći metodu i pojmovni instrumentarij »transcendentalnog« smjera u današnjoj filozofiji i teologiji.

Autor je ovim radom zahvatio u središnju problematiku današnje moralne teologije. Zahvatio ju je — u povijesnom rasponu — veoma široko. Možda bi bilo bolje da je ostao vjerniji naslovu i zadržao se doista samo na novijem razvoju u moralnoj teologiji, prepuštajući budućem radu ili drugima povijesna istraživanja glede starijih autora. Tako bi vjerojatno bilo moguć-

nosti i prostora da se obradi i koji drugi autor izvan njemačkog jezičnog područja. Vjerujem da bi, na primjer, u tom pogledu mogla koristiti i Newmanova misao o savjesti.

Ova korisna studija svjedoči o današnjem pomaku u naučavanju o savjesti. Potrebno je više sličnih radova da bi se prevladalo ono suženo i aktualističko poimanje savjesti kakvo je donedavna prevladavalo u priručnicima moralne teologije. Naučavanje Drugog vatikanskog sabora, iako još prilično neujednačeno što se tiče poimanja savjesti, ipak upućuje da se pođe tim smjerom.

M. Valković

THOMAS SRAMPICKAL, *The Concept of Conscience in today's Empirical Psychology and in the documents of the Second Vatican Council*, Innsbruck 1976.

Radi se o disertaciji izrađenoj pod vodstvom profesora A. Rescha i obranjenoj summa cum laude u lipnju 1976. na institutu za moralnu teologiju »Academia Alfonsiana« u Rimu i koja je evo u kratkom roku i tiskom objavljena. Autor je Indijac, a studirao je u Pooni, Salzburgu i Rimu.

Veoma je utješno što se posljednjih godina pojavljuju radovi koji pod psihološkim vidom obrađuju moralni razvoj čovjeka. To područje istraživanja bilo je veoma zanemareno u ranijoj psihologiji, a često je još i danas. Autor je uzeo za zadatak da daje pregled današnjih rezultata empirijske psihologije koji se odnose na studij morala i posebice savjesti, i da pokuša sve to usporediti s naukom Drugog vatikanskog sabora o savjesti. Dakako da tu ne može biti punog podudaranja, jer se radi o različitim područjima i kompetencijama, ali može biti korisno da se vidi ima li barem neke konvergencije u gledištima, pa bilo to i djelomične. Glavno težište čitave disertacije je na psihološkom polju. Autor vrlo pregledno opisuje današnje psihološke teorije o razvoju čudoreda i o naravi savjesti. Radi se uglavnom o tri glavne stru-